

19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Yulaf Üretimi

Tuba ÇINAR*

Öz

Günümüzde besinler ve sağlıkla ilgili yapılan yeni araştırmalar sonucunda doğru olduğu düşünölen bazı bilgilerin eksik yahut yanlış olduğu anlaşılmıştır. İnsan beslenmesinde özellikle lezzet bakımından tercih edilen buğday ve çavdar gibi ekmek çeşitlerinin gluten içermesi Türk mutfağında önemli yer tutan hamur işlerinde kullanılabilecek glutensiz un arayışını başlatmıştır. Çoğu kişinin adını ilk defa duyduğu karabuğday, sorgum, kinoa unu gibi ürünler bu arayış sonucunda ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu durum bir seçenek olarak yulafın önünü açmıştır. Yulafın lezzet ve kıvam bakımından diğer glutensiz unlara nispetle buğday ununa en yakın un olduğu söylenebilir. Bugün için özellikle glutensiz olma özelliğiyle böyle bir öneme sahip olan yulafın Osmanlı Devleti'ndeki yeri neydi?

Bu makalede Osmanlı Devleti'nde yulaf üretimi ve yulaf üretiminin önemi konusu ele alınmaktadır. Osmanlı Devleti'nde zaman zaman yulaf ihracatı yasaklandığı gibi devletin pek çok alanda takip etmeye çalıştığı millilik anlayışı doğrultusunda dışarıya bağımlı olmamak için yulaf ithal edilmemesi kararı da alınmıştır. Ayrıca yulaf üretiminin artırılması için numune tarlaları oluşturulmuştur. Çalışmada, Osmanlı'da yulafla ilgili atılan bu adımlardaki amacın ne olduğu sorusuna yanıt aranmaktadır. Yulaf yalnızca insan beslenmesi için mi mühimdi, yoksa başka bir öneme sahip miydi?

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Yulaf, Ordu, Üretim, Kullanım.

Oat Production in the Ottoman Empire in the 19th Century

Abstract

Today, as a result of research on nutrition and health, it has been understood that some information that is thought to be correct is incomplete and incorrect. The gluten-containing grains such as wheat and rye, which are especially preferred in human nutrition, have started the search for gluten-free flour that can be used in pastries, which has an important place in Turkish cuisine. Products such as buckwheat, sorghum and quinoa flour, which most people have heard for the first time, seem to have emerged as a result of such a search. These developments paved the way for oats as an option. It can be said that oats are the closest to wheat flour in terms of taste and consistency compared to other gluten-free flours. What was the purpose and areas of use of oats, which is especially important for being gluten-free today, in the Ottoman Empire?

In this article, the production, consumption and importance of oats in the Ottoman Empire are discussed. While the export of oats was banned from time to time in the Ottoman Empire, it was also tried to avoid the import of oats in order not to be dependent on foreign countries in line with the understanding of nationality that the state tried to follow in many areas. In addition, sample fields were created to increase oat production. In the study, an answer is sought to the question of what was the purpose of these steps regarding oats in the Ottoman Empire. Was oats essential for human nutrition only, or did it have some other significance?

Keywords: Ottoman, Oat, Army, Production, Usage.

Geliş/Received: 23. 02. 2023

Kabul/Accepted: 18. 06. 2023

• **Etik Kurul Beyanı:** Bu çalışmaya, insanlardan veri ve örnek toplamayı gerektiren, anket, inceleme, mülakat ve deney içeren çalışmalar kapsamına girmediğinden, etik kurul onay belgesi gerekmemektedir.

* Öğr. Gör. Dr., Çukurova Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü, tcinar@cu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-2960-6850>

(Makale Türü: Araştırma makalesi)

Giriş

Tahıl (hububat) ifadesi buğday, mısır, pirinç, çavdar, arpa, yulaf, kaplıca, darı, kuş yemi, mahlut gibi taneli bitkileri kapsamaktadır. Hepsi buğdaygiller familyasına dâhildir. Tahıllar insan besini ve hayvan yemi olarak kullanılmaktadır. Bunlar arasında buğday ve pirinç Yakın Doğu ve Asya'da uygarlığın temelini oluşturan besin maddeleri olarak insan eliyle mutasyon sonucu ortaya çıkmışlardır. Yulafın önemi hem bitkisel olarak kaba yem, hem de tohumu ince yem olmasından ileri gelmektedir. Buğday tarımı yapılabilen neredeyse her yerde yulaf tarımı da yapılabilmektedir (Yiğit, Yücedağ, 2020: 218). Anavatanı Doğu Anadolu ve Mezopotamya'dır. Yapı bakımından buğdaya benzeyen yulaf, salkım şeklindeki çiçekleriyle çeltiğin çiçeğini andırır (Saral, 2017: 80-81). Yulaf, çavdar haricinde kalan tüm tahıl bitkileri arasında toprak seçiciliği en az olan bitkidir. Bundan dolayı yeterli nemin bulunduğu en verimsiz topraklarda bile yetişebilir. Yulafa zarar veren başlıca hastalık pas ve rastıktır (Çolak, 2005: 11).

Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nde yulaf üretimi konusu ele alınmaktadır. Osmanlı'da yulaf üretimi nasıldı? Yulaf insanların temel besin kaynağı olduğu için mi yoksa başka sebeplerle de mi tercih ediliyordu? gibi sorulara cevap aranmaktadır.

Kullanım Alanları

Neolitik çağlardan itibaren tarımla uğraşan Türkler çok eski tarihlerden itibaren ekmek yapmayı biliyorlardı. Türklerin tarımda saban, orak, hububat ezme için yapılmış "taş" cinsinden araç gereçler kullandıkları ve arpa, mısır, buğday, çavdar, yulaf, burçak gibi tahıl ektikleri kaydedilmiştir (Gürbüz, 2019: 351).

Besleyici bir tahıl olması sebebiyle uzun yıllar ekmeği ve çorbası yapıldığı ileri sürülen yulaf (Saral, 2017: 80-81), kimilerine göre son yıllara kadar büyük oranda özellikle hayvan beslenmesinde kullanılmıştır (Şener, 2017: 1-2). Günümüzde ise yulaf, insan beslenmesinde ve tıp alanında fayda sağlanan, göz ardı edilemeyecek bir tahıl konumundadır. Yulaf, yulaf unu, yulaf ezmesi türevlerinde tüketime sunulup yulaf gevreği, yulaf çorbası, bisküvi, bebek maması (Şener, 2017: 1-2), pasta, kurabiye, kek, börek yapımında kullanılmaktadır. Günden güne kullanım alanları çeşitlenen yulaf glutensiz bir ürün olması bakımından da talep görmektedir. Karabuğday, sorgum, kinoa, Hindistan cevizi, mercimek, nohut gibi unlara kıyasla kıvam ve lezzet bakımından buğday ununa en yakındır undur.

Yulaf insan beslenmesinin yanı sıra hayvan beslenmesinde de kullanıldığı için önem taşımaktadır (Sobayoğlu, 2017: 1; Şener, 2017: 1-2). Hayvanların kaslarını geliştirme özelliği nedeniyle yulafın en önemli kullanım alanının hayvan yemi olduğu söylenebilir. Yulaf taneleri kırma ya da ezme halinde at, sığır, koyun ve tavuklara yedirilmektedir. Yulaf tanesinde bulunan "avenin" isimli madde genç organizmaların gelişmelerini hızlandırmakta ve hayvanlarda yağ biriktirmeksizin kas oluşumunu sağlamaktadır. Yulafın hem yeşil ot olarak hem de sap, saman ve kavuzların yem değerinin diğer tahıl

cinlerine kıyasla daha yüksek olduğu ileri sürülmektedir. Yulafın lif içeriği, yağ ve protein oranının yüksek, mineral maddelerce daha zengin olduğu, yüksek lif içeriği ve kalitesi dolayısıyla kolesterol ve kan şekerini düşürdüğü, bu olumlu yönleriyle insan beslenmesinde değerli bir gıda olduğu, protein değeri, proteinin hazım olabilirliği ve net protein kullanım oranının yüksek olduğu pek çok kaynakta ifade edilmektedir. Bir yulaf tanesi çok yüksek miktarda karbonhidrat, %13 protein, %7,5 yağ, kalsiyum, demir, B1 vitamini ve nikotik asit içermektedir (Şener, 2017: 1-2; Çolak, 2005: 11).

Yem, gıda, ilaç ve kozmetik sanayinin önemli tahıl bitkilerinden biri olan yulafın kavuzlarından sanayide önemli bir kimyasal bileşik olan furfural elde edilmektedir. Hayvan yemi ve insan gıdası olmasının yanında ilaç ve kozmetik sanayinde kullanım alanlarının artması sebebiyle özellikle son yıllarda oldukça önem kazanmıştır. Yulaf ve yulaf tarımına ilginin ve talebin artmasına rağmen üreticilerin ve sanayicinin ihtiyaçlarına cevap verecek yeterli miktarda ve kaliteli, geliştirilmiş ticari çeşitlerinin bulunmaması ya da yetersiz kalması yulaf tarımının yaygınlaşmasını kısıtlayan etkenler arasında sayılabilir (Şener, 2017: 1-2; Çolak, 2005: 11).

Ordu İçin Yulaf

Çeşitli kullanım alanlarına sahip olan yulaf özellikle hayvan beslenmesinde kullanılması dolayısıyla ayrı bir öneme sahip olmuştur (Sobayoğlu, 2017: 1; Şener, 2017: 1-2). Yulaf, hayvanlarda yağ birikimine neden olmaksızın kas proteininin yapımını sağlamaktadır. Atların çevik ve kuvvetli olmaları için yulafla beslendikleri ve geniş alanlarda yulaf tarımı yapıldığı birçok literatürde yer almaktadır (Şener, 2017: 1-2). Yulafın atlara etkisi konusunda ilginç bir bilgi bulunmaktadır. Bu bilgiye göre yulaf özellikle atçılık alanında belirli ölçülerde yeme karıştırılarak kullanılmaktaydı. Bunun nedeninin kabuğunda bulunan % 0,2 oranındaki vanilin türü bir glikozitinle ilgili olduğu düşünülmektedir. Bu, atlarda uyuşturucu etki yapıyordu. Yulafın atlar üzerinde böyle bir etkide bulunması ve bunun halk bilgisi olarak çok eski çağlardan beri Anadolu'da biliniyor oluşu akla bunun atın evcilleştirilmesi ile ilgili olabileceği ihtimalini getirmektedir (Uhri, 2012: 20-22).

Eski dönemlerden beri ekilen yulaf, örneğin divan şiirinde de bu yönüyle işlenmiş daha ziyade hayvan yemi anlamıyla kullanılmıştır. Değersiz görülmesi nedeniyle kötü şiire, dünyaya ve dünya malına teşbih edilmiştir. Yulafsızlıktan zayıf düşen atını görenler, onu satranç oyunundaki ata benzetmişlerdir: *“Alefsüzlükden oldu şimdi lâgar. Görenler esb-i satrancî sanurlar. Gülü de dikenî de yulaflı da aynı toprak beslemektedir”* (Saral, 2017: 80-81).

Yulafı değersiz gösteren şair dış görünüşe, bedenlere değil de insanın vicdanına bakılmasını önermektedir: *“Ebdâna nazar eyleme vicdâna güzer kıl. Hâkûn kimi gül kimisi hâr ü alef eyler”* (Saral, 2017: 80-81).

Yulafın daha çok at yemi olarak kullanılmasına karşın aynı işlevi gören arpa gibi farklı tahılların daha yoğun olarak yetiştirilmesi yulaf tarımının belirli bir düzeyi aşamamasına sebep olmuştur. Osmanlı

askeri sisteminde süvari kuvvetlerini oluşturan Tımarlı Sipahiler belirli sayıda at yetiştirmekle yükümlü tutulmuşlardı. Dolayısıyla at bakım ve muhafazasında adem-i merkeziyetçi yöntemler yem bitkilerine olan ihtiyacın yerel düzeyde karşılanmasını mümkün kılmıştı. XIX. yüzyılda tımar sistemi kaldırıldıktan ve ordu merkezleri taşraya yayıldıktan sonra ordunun kullandığı süvari ve top çeken atları da ordu merkezlerinde ve yüksek sayıda barındırılmaya başlanmıştır. Bu, atların iaşesinin temini meselesinde de yem bitkilerinin ve yulafın önemi oldukça artmıştır. Bu bakımdan Osmanlı Devleti'nde daha çok at yemi olarak kullanılan yulafın önem kazanması da XIX. yüzyıldaki ordu sistemi ile bağlantılıdır. Özellikle 1856 Kırım Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti'nin Rusya ve Macaristan'dan yüksek sayıda at ithal ederek ordu mevcudundaki atları dışarıdan temin etmeye başlaması ve bu atların da büyük oranda güçlü, kuvvetli, yüksek cidagolu top çekim atlarından oluşması yulaf ihtiyacını arttırmıştır. İthalat ve dışa bağımlılıktan önce Osmanlı Devleti'nde mevcut at cinslerinin ortak özelliği ise Anadolu'nun şartlarına uyum sağlamış, kanaatkâr cinslerden oluşmalarıydı (Akay, 2020: 39).

9 Şubat 1889 tarihinde Osmanlı Devleti'nde bulunan ehil hayvanların ıslahıyla ilgili bir plan hazırlanmıştır. Bu planda Osmanlı Devleti'nde at sayısının azalması ve artan at ithalatıyla bağlantılı olarak at yetiştiriciliğinde önemli yeri olan yulaf tarımının büyük çiftlik sahiplerine özendirilmesi konusunda tedbirler alınması önerilmiştir (BOA. İ. DH. 1123/87792). Dolayısıyla tahıllar içerisinde Anadolu çiftçisi tarafından pek revaç görmeyen yulafın bir yönüyle "keşfi" XIX. yüzyıl sonlarıdır. Bu süreçte başta Anadolu olmak üzere nitelikli at bulmanın zorlaşması ve artan ithalat at yetiştiriciliği konusunun önem kazanmasına yol açmıştır. Anadolu'nun ekonomik şartları gereği başta ordunun ihtiyaç duyduğu ve top çekmeye yarayan at sayısında ciddi bir düşüş söz konusudur. Diğer taraftan süvari hizmetine alınacak atlarda da ordu, cidago yüksekliği temel alınarak bir kıstas belirlemiştir. Bu kıstas genellikle 145-150 cm cidago yüksekliğiydi ve yetersiz beslenmeden dolayı Anadolu atlarının boylarında da bir gerileme söz konusuydu (Akay, 2020: 31).

At yetiştiriciliğine paralel olarak 1899 yılında Orman Ma'den ve Ziraat Nazırı Selim Bey tarafından Başkitabete gönderilen bir yazıda Osmanlı Devleti'nde yulaf ziraatının revaçta olmaması nedeniyle üretimin çok sınırlı düzeyde kaldığı ifade edilmiştir. Yulaf miktarındaki bu yetersizlik sebebiyle yulaf fiyatları yükselmiştir³². Fakat bir taraftan İstabl-i Âmire diğer taraftan ise ordu topçu ve süvari hayvanları için yulaf çok önemli bir tahıldır. Bu durum Osmanlı'da yulaf ziraatının artırılmasını gerektirmiştir. Bu konuda Sultan II. Abdülhamid'in 1899 yılında bir emri de bulunmaktaydı (BOA. Y. PRK. OMZ. 2/27). Bir belgeden anlaşıldığı kadarıyla ordunun yulaf ihtiyacı daha sonraki yıllarda da devam etmiştir. 1915 yılında Harbiye Nezareti'nden Teke Mutasarrıflığı'na gönderilen telgrafta ordu

---

³² Yulaf yetersizliği beraberinde farklı sorunları da ortaya çıkarmıştır. Erzurum'da yulaf ve saman üretiminin azalması nedeniyle hayvanlar elde kalmış, buna bağlı olarak da İstanbul'da et fiyatları 20 para civarında artmıştır (BOA. DH. ŞFR. 388/13).

hayvanlarının ölümle karşı karşıya kaldığı söylenip, hayatlarına olan bu tehdidin engellenmesi için çok acil olarak arpa, yulaf tedarik edilmesi istenmiştir (BOA. DH. ŞFR. 60/53).

Üretim Yetersizliği

İnsanoğlunun tarımı keşfetmesi ve yerleşik hayata geçişinden itibaren Anadolu dünyanın önemli tarım merkezlerinden biri olarak tahıl üretiminin yaygın olduğu coğrafyalar arasındadır. Osmanlı Anadolu'sunda tarım ürünleri içerisinde tahıl üretimi mühim bir yere sahiptir. Bunlar buğday başta olmak üzere arpa, çavdar, yulaf, mısır, darı, pirinç, çeltik, kaplıca gibi ürünlerdir. Osmanlı Devleti'nde yulafın üretimi, yulaf ürününün kullanım alanlarının görece darlığı, verimin düşüklüğü ve diğer tahıl ürünlerine göre kârının az olması gibi sebeplerle sınırlı ölçüde gerçekleştirilmiştir. Temettuat defterlerine göre Şuhud, Karamürsel, Anamur, Hendek ve İznik kazasında yulaf yetiştirildiği görülmektedir (Yiğit, Yücedağ, 2020: 215- 218). Gelibolu livası köylerine ait tahrir defterlerinin vergi kalemi olarak 1519 yılında yani yüzyıl başında kaydettiği bazı ürünler ağırlıklı olarak buğday (hınta), arpa (şa'ir), yulaf (alef)'tır (Orbay, 2017: 826).

Yakın dönemde de durum farklı değildi, Orman Ma'den ve Ziraat Nazırı Selim Bey de çiftçilerin yulaf tarımına rağbet göstermediğini anlatmıştır. Bunun temel nedeni yulafın diğer tahıllara göre kârlı olmamasıydı. Aşağıdaki tabloda gösterildiği üzere Osmanlı Devleti'nin Avrupa tarafında yulaf; buğday, arpa, çavdar ve mısırdan sonra en çok ekilen tahıl olmasına karşın dönüm başı hasılat düşüktür (Tablo 1).

Tablo 1: 1907 Senesinde Osmanlı Avrupa'sında Hâsil Olan Hububatın Kıymeti (Avrupa-yı Osmani, Ziraat İstatistiki, 1326: T1-ZI.)

Hububat Çeşidi	Umumi kıymeti	Hububat hasılatı kıymet-i umumisine nazaran		Hububatın dönüm başına hasılatı
	Kuruş	%		Kuruş
Buğday	459.971.032	40,24	Buğday	98,46
Arpa	197.049.989	17,24	Arpa	87,65
Yulaf	61.354.094	5,37	Yulaf	46,89
Çavdar	104.581.644	9,10	Çavdar	91,78
Kaplıca	15.047.530	1,32	Kaplıca	36,01
Darı	5.664.274	0,49	Darı	54,93
Mısır	280.333.567	24,52	Mısır	72,06
Burçak	10.248.260	0,90		296,33
Pirinç	8.777.848	0,77	Pirinç	
Yekûn	1.143.028.238	100	Ortalama	86,21

1909 yılında arazi toplamı 940.327.000 dönüm olan Osmanlı Devleti'nin arazisinin çoğunda hububat ekimi yapılmıştır: İlk sırada yer alan buğday ve arpayı çavdar, yulaf, burçak, kaplıca ve darı ekimi takip etmektedir. 1913 yılında üretilen ürünlerle miktarları incelendiğinde ise arpa 242.190 ton ile birinci sırada olup genel üretimin %12,7'sine denk gelmektedir. Buğday ekim alanı 1909 yılına oranla daralmış olmasına rağmen alınan ürün miktarında %27,6'lık bir gerileme olmuştur. 1913

yılındaki buğday, 1909 yılına kıyasla daha verimli olmuştur. Ürün miktarında üçüncü sırada yulaf bulunmaktadır. 16.059 ton ürün ile 1909 yılının yarısına gerileyen yulaf genel toplam içerisinde %11,4'lük paya sahiptir. Ayrıca bu dönemde burçak, yulaf ve çavdar benzeri diğer tahıl ürünlerinin fiyatında ufak tefek artış ve çıkış olmuştur. Ancak büyük bir fiyat değişimi bulunmamaktadır (Çolak, 2005: 74, 81 ve 119).

Selim Bey'in ifadesine göre yulaf ziraati kuzey ülkelerinde yaygındı. Osmanlı topraklarının büyük bölümü daha mutedil iklime sahip olduğundan daha çok buğday ve arpa ziraatı yapılmaktaydı. Osmanlı topraklarında iklimleri kuzey ülke iklimlerine benzeyen Erzurum, Sivas, Konya ve Ankara vilayetlerinde ve iklimi daha ılıman Edirne, Selanik, Hüdavendigar vilayetleriyle Canik Sancağı'nda ve bunlar gibi diğer mahallerde yulaf ekilmekte ise de toprağı verimli yerlerde buğday ziraatı kârlı olduğundan çiftçiler doğal olarak bunu tercih ediyorlardı. Ancak bir tarlada sırasıyla birkaç sene buğday ekilmesi toprağın tarımsal verimini zayıflattığı için buğday ekilen topraklarda ertesi sene yulaf ekilmesinden dolayı bu mahsulün verimi sınırlı bir derecede kalıyordu. Bunun yanında tohumlukların tasfiye edilmesi nedeniyle az mahsul alınmaktaydı. Osmanlı'da yulaf ekimi ve yulafta verimin artırılması için 1899 yılından birkaç sene kadar önce Avrupa'dan muhtelif türlerde tohumluklar getirilerek numune çiftlik ve tarlalarına gönderilmiştir. Elde edilen tecrübeden, bunlardan yalnız Macaristan ve Perolifik çeşitlerinin uygun mahsul verdiği anlaşılmıştır. Söz konusu bu iki tür yulaftan 800 ve Almanya menşeli yulaf çeşitlerinden 200, toplam 1000 kilo yulaf getirilmesi ile buralarda ekim mevsimi olan sene sonlarına doğru dağıtılması ve yulafın ekilmesi ve diğer teferruatı hakkında bir risale neşredilmesi talep edilmiştir (BOA. Y. PRK. OMZ. 2/27).

İthalat ve Dışarıya Bağımlılık Endişesi

Osmanlı Devleti'nde yulaf ihtiyacının artması, ekim alanının geniş olmaması ve verimin de yüksek olmaması bu konuda çözüm üretilmesini gerektirmiştir. Bulunan çözümlerden ve üretimin artırılması çalışmalarının gerekçelerinden bir tanesi ülkeye yulaf ithal etme fikri olmuştur. 1899 yılında I., II. ve III. Ordu tarafından kullanılan hayvanların ihtiyacı olan yulafın yurt içinden tedarik edilen kısmının yetersizliği nedeniyle Amerika'dan yulaf ithal edilmesi düşüncesi gündeme gelmiştir. Üstelik ucuz fiyatla ithal edilecekti (BOA. HH. İ. 227/34; BOA. İ. HUS. 73/138; BOA. Y. PRK. OMZ. 2/27). Sultan II. Abdülhamid'in iradesi gereği çalışmalara başlanması ifade edilmiştir (BOA. İ. HUS. 73/138).

Yulaf ithalatının başladığına dair ilk belge Mart 1899 tarihine ve Washington Sefiri Tahsin Bey'e aittir. Bu belgede İstabl-i Âmiri ile süvari askeri hayvanları için yulaf alınması gerektiğinden ve çok miktarda alınacağından İstanbul'da teslim edilmek üzere Amerika'dan ucuz fiyata satın alınıp alınmayacağı ve kaç kuruşa mâl olacağına tüccarlardan araştırılması istenmiştir. Araştırmalar neticesinde Amerika pazarında yulafın kıymetinin yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Bushel yulafın (1bushel: 26 kg hesabıyla). En ucuz fiyat New York'ta teslim olunmak üzere 40 sentti. 40 Amerikan santimi ise 88 sent, 1 mecrediye hesabıyla takriben 9 kuruş 4 paradır ki pahalı bulunmuştur. Fakat 5-6

hafta sonra yulafın fiyatının 30 sente kadar düşeceği ifade edilmiştir. Ayrıca çok miktarda alınacaksa 30 sentten de aşağı alınabilecekti. O zaman ise takriben 6 kuruş 35 para eder ki buna gayet ucuz olan nakliye ücreti de ilave edildiğinde İstanbul pazarı fiyatından hayli ucuza gelmekteydi. Osmanlı Devleti'nin yulaf almak, özellikle de yüksek miktarda satın almak konusundaki arzusu Amerikan tacirlerince öğrenilince derhal yulafın fiyatının 2-3 kat fırlayacağı düşünülmüştür. Bu bilgileri gizli bir şekilde topladığını söyleyen Tahsin Bey birkaç hafta sonra fiyatlar düşüncü ve miktarın da tespit edilmesi durumunda yulaf alımı yapacağını ifade etmiştir BOA. Y. EE. 136/112).

Ancak ithalat yöntemiyle yulaf tedarik etme düşüncesi bir çekinceyi beraberinde getirmiştir: “Dışa bağımlılık”. Osmanlı Devleti yulaf konusunda dışa bağımlı olunmasını istememiştir. Bu amaçla Çiftlikat-ı Hümayunlarda yeterli miktarda yulaf üretimi yapılmasının çok önemli olduğu belirtilmiştir (BOA. HH. İ. 227/34).

Bir çalışmadan anlaşıldığı kadarıyla ecnebi memleketlerden Osmanlı'ya yulaf ithal edilmiştir. Buğday ve unun gümrük vergisinden muafiyetiyle ilgili kanun-ı muvakkat teklifi Mebusan Meclisi'nin Kasım 1915 tarihindeki oturumunda görüşülmeye başlanmıştır. Tartışmalar sonrasında gümrük vergisi muafiyeti kararı sadece un ve buğday için alınmamış, çavdar, arpa, mısır, yulaf, kepek, ot ve saman da bu karara dâhil edilmiştir (Çolak, 2005: 24).

Üretimi Artırma Çabaları

Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyılın son dönemlerinde yulaf ihtiyacının artması, yulaf üretiminin ise yetersiz oluşu bunun artırılması için çalışmaları başlatmıştır. Yulaf üretiminde, diğer pek çok tarım ürününde yapıldığı gibi tohum ıslahı veya ülke coğrafyasına uyumlu tohumların tedariki ve öncelikle numune tarlalarında denenmesi yöntemi uygulanmıştır.

İklimi yulaf üretimine elverişli bölgelerde numune tarlalarında yapılan ekim ve hasatlardan olumlu sonuç alındığı takdirde üretim yaygınlaştırılmaya çalışılıyordu. Erzurum numune ekim yapılan bölgelerden biriydi. Erzurum numune tarlası senelik raporuna göre Macar yulafı, yazlık yulaf üzerine denemeler gerçekleştirilmiştir (TZNM, 1328: 55).

Kastamonu Ziraat Çiftlik Mektebi'nde de zirai ürünleri denemesinde yulafa da yer verilmiştir. Ancak bir önceki sene son baharının kuraklığından yulaf ekilememiş ise de ilkbaharda ekilen Macar yulafı arpaya nispetle daha iyi sonuç vermiştir (TZNM, 1330: 999).

Kale-i Sultaniye'de de yulaf, tecrübe tarlalarında ekilmiştir. 1911-1912 yıllarında gübresiz olarak 200 m² arazide yulaf ekilmiştir. Yulafın Ocak 1912 tarihinde ekilmesi ve Haziran 1912 tarihinde hasat edilmesinden elde edilen netice şu şekildedir (Tablo 2):

Tablo 2: Kale-i Sultaniye'de 1911-12 Yılları Arasında Tecrübe Edilen Yulaf ve Verimi (TZNM, 1330: 1027).

	Hasılatın vezn- i umumisi (kilo)	Danenin vezn- i (kilo)	Bire kaç isabet ettiği (kilo)
Yerli yulaf	50	50	12,5
Halkalı mektebinin yulafı	144	59	14,75
Macar yulafı	138	40	10
Siyah yulaf	146	52	13
Kış yulafı	152	56	14
Beyaz yulaf	151	60	15

Tabloda görüldüğü gibi Çanakkale tarafında denemesi yapılan yulafılardan en iyi verim beyaz yulaf, kış yulafı ve Halkalı Mektebi yulafıdır. Osmanlı Devleti'nin tohum olarak diğer bazı bölgelerde de denediği Macar yulafı bu bölgede iyi sonuç vermemiştir.

Yulafın görece yoğun olarak ekildiği bölgelerden bir diğeri Çatalca idi. Burada en çok arpa, buğday, çavdar, yulaf, mısır ekilmiştir. Yulaf tahıllar arasında üçüncü sırada yer almıştır. Yulaf en fazla killi toprakta yetiştiğinden Çatalca'nın güney tarafı yulaf tarımı bakımından daha uygundu. Kumlu toprakta yulaf hasılatı iyi sonuç vermemiştir. Yulaf derin topraktan hoşlandığınan karasabanla yapılan tarım verimi düşürmüştür. Livada ekilen yulaf cinsleri ise sarı yulaf ve karagöz cinsleriydi. Ortalama olarak Saluri kazasında 1'e 6, Çatalca ve Çekmece'de 1'e 8 civarında verim alınmaktaydı. Kilesi 14 kıyye ağırlığındaki yulafın fiyatı ortalama 11 kuruştı (TZNM, 1330: 27). Bursa ziraat ameliyat mektebinde icra edilen denemelerden elde edilen tecrübeye 43 dönüm araziye, dönüm başı atılan 8,5 kg yulaf tohumundan dönüm başına 137,5 kg, toplamda ise 5918,5 kg yulaf elde edilmiştir (TZNM, 1328: 68).

Osmanlı'da tarımda "münavebe" yani sırayla farklı ürünler ekme sistemi benimsenmiştir. Çatalca'da en çok uygulanan münavebe usulü livanın güney tarafında Saluri, Büyük Çekmece, Kadıköy ve civar köylerde uygulanmıştır (TZNM, 1330: 28-29). Bu usule göre sıralama şu şekildedir:

1. Sene: Buğday veya arpa
2. Sene: Yulaf veya keten veya kaplıca
3. Sene: Arazi boş bırakılır

Daha esaslı bir münavebe usulü olarak yalnız bostanlarda uygulanmakta olan bir sistem bulunmaktadır (TZNM, 1330: 28-29).

1. Sene: Nadas edilmiş ve gübrenilmiş araziye kavun
2. Sene: Buğday

3. Sene: Yulaf veya keten veya kaplıca
4. Sene: Arazi boş bırakılır

Livanın ortasında yer alan yani Ermeni Köy, Ak Alan ve civar köylerde en çok uygulanan sistem ise şöyle olmuştur (TZNM, 1330: 28-29):

1. Sene: Buğday veya arpa
2. Sene: Yulaf
3. Sene: Keten
4. Sene: Boş bırakılır

Her ne kadar hububat fiyatları seneden seneye farklılık gösterse de Çatalca'daki fiyatlarla ilgili şöyle bir bilgi sunulabilir (Tablo 3):

Tablo 3: Çatalca'da Yulaf Verimi ve Kıymeti (TZNM, 1330: 37-38).

	Her sene husule gelen miktarı (kile)	Bir kilenin ağırlığı (kilo)	Bir kilenin ortalama fiyatı
Hububatın Cinsi			
Buğday	518944	28	26
Arpa	245759	20	16
Yulaf	388464	17	11
Çavdar	138274	25	22
Mısır	222334	28	16
Kuş yemi	124403	28	30
Keten	68274	27	32
Bakla	56514	27	20

Yukarıdaki fiyatlar ortalama fiyatlar olmakla beraber çiftçilerin pek çoğunun tüccara borcu olduğu için onlar genellikle tüccarın verdiği daha düşük fiyata ürünlerini satmaya mecbur kalmışlardır. Bunun önünün alınması ise ancak çiftçilerin sendika veya kooperatif şirketleri oluşturmalarıyla mümkün görülmektedir. Çiftçiler fahiş faizle borç almışlardır. Ayrıca çiftçiler tarımsal üretimde verimi artırmaya yarayan aletleri de alabilecek ekonomik güce de sahip değillerdi (TZNM, 1330: 37-38.). Ticaret, Ziraat ve Orman Nezareti Mecmuasındaki raporda geçen bu ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla yulaf ve genel olarak tahıl üretiminde yapısal nedenlerden kaynaklanan problemler göze çarpmaktadır.

Yulaf üretiminin ülke genelindeki durumu incelendiğinde yulafın, ihtiyacı karşılamayacak durumda olmakla birlikte üretim alanlarının pek de yetersiz olduğu söylenemez (Tablo 4).

Tablo 4: Osmanlı Devleti'nde Temel Tahıl Ürünleri Üretiminin Değişimi (Güran, 2017: 171, 188, 244).

Tahıl Türü	Ekilen arazi (dönüm)	Üretim miktarı (Ton)	Haslat (bin kuruş)
1897 yılı			
Buğday	29.269.709	1.943.530	1.849.832
Arpa	11.861.312	1.005.758	480.881
Çavdar	2.265.384	198.529	121.289
<i>Yulaf</i>	<i>1.645.591</i>	<i>94.249</i>	<i>32.570</i>
1909 yılı			
Buğday	37.807.804	4.372.057	3.767.689

Arpa	20.904.839	2.544.737	1.705.716
Çavdar	3.817.189	422.599	307.631
Yulaf	2.973.846	350.133	198.180
1913 yılı			
Buğday	37.420.212	4.886.956	3.207.172
Arpa	17.019.174	2.429.274	1.146.138
Çavdar	1.661.669	259.488	125.747
Yulaf	1.354.094	203.638	103.943

Tabloda görüldüğü gibi 1897 yılından 1909 yılına geçen süre zarfında yulaf ekilen arazi miktarında yaklaşık %85 oranında bir artış gözlemlenmektedir. Bu artış tahıl grubundaki diğer ürünlere göre daha fazladır. Yulafta görülen verim ve hasılat oranları ise ekilen arazi oranındaki artıştan daha fazladır. 1913 yılında ise toprak kayıplarıyla bağlantılı olarak tüm tahıl grubunda ekim alanları düşmüştür. Yine de yulaf 1913 yılında 1897 yılına göre daha az ekilmekle beraber ürün verimliliğinde kayda değer bir artış söz konusudur.

Tablo 5: Osmanlı Devleti'nin Avrupa Kıtasında Ekilebilir Tarım Arazisinde Yulafın Payı (Avrupa-yı Osmani, Ziraat İstatistiki, 1326: D).

	Ekilen Arazi		Yulaf ekilen arazinin genel araziye oranı	Yulaf ekilen arazinin hububat ekilen araziye oranı
	Dönüm	Hektar	Yüzde	
Yulaf	1.308.306	120.270	8,36	9,87
Yekûn	13.258.967	1.218.885	88,04	100

Tablo 6: Osmanlı Avrupa'sında Vilayet Bazında Yulaf Üretimi (Avrupa-yı Osmani, Ziraat İstatistiki, 1326: Z).

Hububat türü	Edirne		Selanik		Manastır		Kosova		Yanya		Çatalca		İstanbul	
	Hektar	%	Hektar	%	Hektar	%	Hektar	%	Hektar	%	Hektar	%	Hektar	%
Yulaf	45863	12	15390	7,6	7232	3,9	30221	9,4	10452	10,9	9826	32	1286	40
Yekun	381148		202610		185484		319481		96245		30706		3211	

Tablo 7: Osmanlı Avrupa'sında Bir dönümden alınan mahsul: (Avrupa-yı Osmani, Ziraat İstatistiki, 1326: S).

Hububat türü	Edirne		Selanik		Manastır		Kosova		Yanya		Çatalca		İstanbul	
	1 dönümden		1 dönümden		1 dönümden		1 dönümden		1 dönümden		1 dönümden		1 dönümden	
	Kile		Kile		Kile		Kile		Kile		Kile		Kile	
Yulaf	3,84		5,50		3,95		4,32		5,96		4,35		2,68	

Osmanlı Avrupa'sında yulaf ekilen 1.308.306 (120.270 hektar) dönüm arazide 1 dönümden ortalama 4,39 kile, toplamda ise 5,479,800 kile ürün alınmaktaydı (Avrupa-yı Osmani, Ziraat İstatistiki, 1326: B, R).

Tablo 8: Osmanlı Asya-Afrika, 1909 yılında Yulaf Üretimi (Asya ve Afrika-yı Osmani, Ziraat İstatistiki, 1326: 4).

	Ekilen arazi	Atılan tohum		Alınan Mahsul		Bir kilenin ağırlığı	Bir kilenin fiyatı
		Dönüme	Geneline	Dönümden	Genelden		
Vilayet	Dönüm	Kile				Kıyye	Kuruş
İstanbul	16445	0,89	14613	7	114920	16	14
Adana	458835	0,77	356513	7,32	3361615	15	8
Ankara	45590	0,91	41864	6	275435	14	10
Aydın	187571	1,32	249029	10,7	1890559	14	12
Bağdat	10	0,50	5	2,50	25	20	12
Beyrut	95570	1	96570	8,71	833200	21	15
Cezair Bahr-i Sefid	8640	0,93	7990	5,85	50600	14	12
Halep	22650	1,50	34575	12	271530	14	11
Hüdavendigar	94862	1,25	118287	10,28	975409	18	11
Suriye	29300	0,74	24650	4,90	143600	18	15
Sivas	85912	1,45	123748	8,55	735447	14	12
Trabzon	211154	0,53	113912	3,31	699515	15	10
Kastamonu	20658	1	20558	11,76	242882	15	16
Konya	124402	0,56	70527	6,11	760220	15	13
Musul	2000	1,50	3000	7	14000	24	7
İzmit	60620	1,08	65795	13,5	821200	13	10
Bolu	77300	1,08	84100	5,78	447200	11,7	11
Biga	78440	1,06	83609	9,50	746746	12	10
Kudüs	15416	1	15420	5	78080	20	18
Karesi	29865	0,88	26282	9,48	283360	13	11
Yekûn ve Ortalama	1665540	0,92	1547047	7,65	12745543	16	12

Yukarıdaki tabloda Erzurum, Bitlis, Basra, Diyarbakır, Trablusgarp, Mamuretü'l aziz, Van, Urfa, Bingazi vilayetleri ile Zor Sancağı'na dair bilgiye yer verilmemiştir. 1913 yılı itibariyle vilayetler arasında farklar olmakla birlikte yulafın ülke genelindeki kile fiyatı 5 kuruş 83 santim civarındaydı (Genç, 2022: 1082-1097).

Cumhuriyet döneminde 1960-65 yıllarına kadar yulaf ekim alanında artış olmuştur. Ekim alanlarının 400.000 hektara, üretiminin ise 600.000 tona ulaştığı kaydedilmiştir (Sobayoğlu, 2017: 1).

İhraç Yasağı

Orman ve Ziraat Nazırı Selim Bey'in ifade ettiği gibi Osmanlı Devleti'nde yulaf üretiminin yetersizliği XIX. yüzyılda ortaya çıkmış bir problem olarak görülmektedir. Özellikle at istihdamının merkezileşmesi yulaf ihtiyacını artırmıştır. Üretim yetersizliği 1890'lı yıllardan itibaren bazı tedbirlerin alınmasını gerektirmiştir. Bu tedbirlerin içerisinde iyi tohum tedariki, tecrübe tarlalarında denemeler, çiftçilere tohumluk dağıtımı, ihraç yasakları ve ahaliyi bilgilendirme amacıyla kitapçık bastırılması sayılabilir.

Osmanlı'da yulafın yetersizliğinin nedenlerinden biri zaman zaman yaşanan kuraklıklar olmuştur. Özellikle XIX. yüzyılda yaşanan birçok büyük çaplı kuraklık tahıl üretimini azaltan etkenlerdendi. Yulaf ihtiyacının ülke içerisinde karşılanamaması yulaf ihracatı yasağını beraberinde getirmiştir. 1902 yılında kuraklıktan kaynaklı olarak üretilen yulafın ihtiyacı karşılamaması nedeniyle İşkodra haricine yulaf ihraç edilmemesine dair bir yasaktan bahsedilmektedir (BOA. BEO. 1939/145397).

1902 yılında İşkodra'da uygulanan yulaf ihraç yasağı sadece Osmanlı sınırları için geçerli olmayıp yurt dışını da kapsamıştır. Karadağlı bir tacirin hububat ihracatı yasaklanmadan önce satın aldığı yulafın, yasak başlayınca, sevk edilmesine mâni olunmuştur. Bu tacir yulafı İşkodra'dan çıkaramayınca Karadağ Konsolosluğuna müracaatta bulunmuştur. Konsolosluk bu durumun mahkemede çözümlenmesi gerektiğini ifade etmiştir (BOA. DH. MKT. 614/40). Halk yulafın ihracına öyle çok tepki vermiştir ki bölgeye asker sevk edilmek durumunda kalınmıştır (BOA. DH. ŞFR. 317/37).

Benzer ihraç yasağı Aydın Vilayetinde de uygulanmıştır. 1912'de Aydın vilayeti tarafından gönderilen bir yazıda yulaf ihraç yasağının kaldırılması istenmiştir. Yazıda ecnebi memleketlere sevk ve ihracı daha önce yasaklanmış olan hububatlardan arpa, bakla vesairenin artık ihracına müsaade edildiği halde yulaf yasağı kaldırılmamıştır. Osmanlı Devleti'nde yulafın sarfı arpaya göre "hiç" raddesinde olduğu gibi yulafın bu iznin dışında bırakılması ticaret ve memleket menfaati adına mugayir ve adalet olamayacağından söz konusu iznin yulafı da kapsayacak şekilde genişletilmesinin Aydın vilayetine telgrafla bildirilmesi ifade edilmiştir (BOA. BEO. 4126/309408).

1912 yılında Aydın vilayetinden yulaf ihracı yasağının kaldırıldığı ifade edilmiştir (BOA. MV. 172/20). Maliye Nezareti'nden gönderilen yazıda samana duyulan ihtiyaç nedeniyle yulaf ihracatının men edilmesi kararının devam ettirilmesine karar verilmiştir (BOA. BEO. 4142-310630). 1913'de ise samana duyulan ihtiyaç ve ordunun yulafa gereksinimi sebebiyle ilgili bölgelerden buğday, arpa ve yulafın ihraç yasağının devam ettirilmesinden bahsedilmiştir (BOA. MV. 178/82). Aynı dönemde yulafın ihracı zaman zaman serbest bırakılmasına ve yasaklanmasına karşın Meclis-i Vâlâ'nın Aydın vilayeti için saman tedarikinde görülen zorluk sebebiyle Harbiye Nezareti yulafın hem arpa hem saman hem de ot yerine kullanılabilmesi gibi bir özelliği olması dolayısıyla yulaf ihraç uygulamasının devam ettirilmesini talep etmiştir (BOA. BEO. 4139/310369). Benzer yasaklar Edirne, (Tabakoğlu, Karateşir, 2017: 13) Çanakkale, Lapseki ve Karabiga'yı da kapsayacak şekilde yulafın kıtlık dönemlerinde uygulanmıştır (Tabakoğlu, Karateşir, 2017: 12).

Birinci Dünya Savaşı ortaya çıkınca Osmanlı Devleti'nde ordunun ve memleketin ihtiyaçlarının artmasından kaynaklı zaman zaman bazı maddelerin ihracı yasaklandığında bunlar arasında yulaf da olmuştur. 21 Nisan 1914 tarihinde yani savaş başlamadan önce Dâhiliye Nezareti tarafından askerler için gerekli olan belirli şartlardaki atların ihracatına müsaade edilmemesi istenmiştir. İhracına izin verilen maddeler dışında askeriyece memlekette kalması gerekli görülmeyen tütün, fındık ve halı gibi

malların ihraç edilmesine 28 Nisan 1914 tarihinde izin verilmiştir. Gelişen olaylar, Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve Osmanlı Devleti'nin Almanya tarafında savaşa dâhil olmasıyla Osmanlı Devleti'nde ithalat ve ihracatla ilgili yeni düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre bir yandan ihracata sınırlamalar getirilirken diğer taraftan savaşta müttefik devletlere ihracatta kolaylıklar sağlanmıştır. Bunun bir örneği Almanya'dır. Alman tacirlerin İzmir'den Almanya'ya yapmak istedikleri 110.000 kile kuru üzüm ihracatına Aralık 1914 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile izin verilirken Osmanlı Devleti'nden ihraç edilmesi yasaklanan maddeler listesi de hazırlanmıştır. Buna göre buğday, dakik, irmik, nişasta, mısır, fasulye, nohut, mercimek, bakla, bezelye, börülce ve çeşitli hububatlar, patates, pirinç, yağ, zeytinyağı, soğan, tuz, pekmez, bal, pastırma, sucuk, arpa, saman, yulaf, kepek, ot ve hayvanlara mahsus olan her çeşit ağziye, kimyasal işlemler, sabun, sığır derisi, kıymetli kürkler, gocuk imalatına mahsus her türlü post, kereste ve her çeşit inşaat malzemesi, çuval, harar ve emsali, maden kömürü, kok kömürü ve her tür filizat madeni, ispirto, petrol, ham petrol, bākûra, benzin, her çeşit makine yağı, güherçile Osmanlı Devleti'nden ihracı yasak olan maddelerdendi. (Çolak, 2005: 34-35).

1914 yılı sayımına göre Osmanlı Devleti'nde 958.576 dönüm yulaf ekilmiştir. Bunun 96.222 dönümü Aydın vilayetine aittir. Söz konusu yılda 162.126 ton yulaf üretilmiştir. Mondros Mütarekesi imzalandığında iaşe teşkilatının depo ve ambarları artık boş bulunmaktaydı. İnsanlara ekmek yerine verilen 100 dirhem arpa, bakla ve yulaf ile karışık mamul hem miktarca az hem de lezzetsiz ve gıda kıymeti bakımından yetersiz olmuştur. İşgal yıllarında yulaf ekim arazisi 1914 yılına nispetle %46 daralmıştır. Savaştan önce 66 milyon dekar alanda hububat ekimi yapılıyorken, savaş sonrasında bu alan 35 milyon dekara gerilemiştir. İnsanlar açlık tehlikesine maruz kalmıştır. Ekmeklik hububata arpa, yulaf, süpürge tohumu ve palamut karıştırılmıştır. Savaşın oluşturduğu maddi ve manevi açıdan böyle zor bir ortam ithalat ve ihracat işlemlerinin İaşe Nezareti'ne bağlanmasını gerektirmiştir. Mütareke sonrasında ise Osmanlı Devleti yeni üretim ve ticaret politikaları takip etmiştir. 1919 yılı Şubat'ında "*Osmanlı İthalat ve İhracat Heyeti*"nin kurulması kararlaştırılmıştır. Ayrıca bir ihracat nizamnamesi hazırlanmıştır. Buna göre Osmanlı Devleti'nden bazı maddelerin ihracı yasaklanmıştır. İhracı men edilen maddeler arasında yulaf da bulunmaktadır (Çolak, 2005: 55-99).

Sonuç

Besleyici bir tahıl olması dolayısıyla yulaf eskiden beri insan beslenmesinin yanı sıra hayvan yemi olarak da kullanılmıştır. Hayvanlarda kas gelişimini destekleme ve yağ biriktirmeme özelliği dolayısıyla Osmanlı'da yulafın en önemli kullanım alanının hayvan yemi olduğu söylenebilir. Yulaf, özellikle atların beslenmesi için ayrı bir önem arz etmiştir. Osmanlı'da zaman zaman yulaf ihracatının yasaklanmasının nedeni de atların beslenmeleri için ihtiyaç duyulan yulaf gereksinimi olmuştur. Devletin takip ettiği millilik anlayışı doğrultusunda dışarıya bağımlı olmamak için yulaf ithalatı gündeme gelmişse de sıcak bakılmamıştır. İstabl-i Âmire ile süvari askeri hayvanları için çok miktarda yulafa gereksinim duyularak Amerika'dan ucuz fiyata yulaf satın alınmasının mümkün olup olmadığının araştırılması istenmiştir. Özellikle savaş yıllarında ordu ve halkın ihtiyacı nedeniyle ihracatı

yasaklananlar listesinde yulaf da bulunmaktadır. Ayrıca gereksinim duyulan yulaf üretimini artırma yolunda Osmanlı'da birtakım çalışmalarda bulunularak iklimi yulaf üretimine elverişli bölgelerde numune tarlaları oluşturulmuştur. Hasattan olumlu sonuç alınır ise üretim yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Diğer pek çok tarım ürününde olduğu gibi yulaf üretiminde de tohum ıslahı ve ülke coğrafyasına uyumlu tohumların tedarik edilmesi önemsenmiştir.

Kaynakça

- Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İrade Meclis-i Umum, Dosya No: 10, Gömlek No: 73.
- Bab-1 Ali Evrak Odası, Dosya No: 1939, Gömlek No: 145397; 4126, Gömlek No: 309408; 4139, Gömlek No: 310369; 4142, Gömlek No: 310630; 4189, Gömlek No: 314147.
- Dâhiliye Mektubî Kalemi, Dosya No: 614, Gömlek No: 40.
- Dâhiliye Şifre, Dosya No: 317, Gömlek No: 37; Dosya No: 388, Gömlek No:13; 60 Gömlek No: 53.
- Hazine-i Hassa İradeler, Dosya No: 227, Gömlek No: 34.
- İrade Dâhiliye, Dosya No: 1123, Gömlek No: 87792.
- İrade Hususi, Dosya No: 73, Gömlek No: 138.
- Meclis-i Vükela Mazbatalar, Dosya No: 172, Gömlek No: 20; Dosya No: 178, Gömlek No: 82; Dosya No: 179, Gömlek No: 33.
- Yıldız Perakende Evrakı Orman, Maadin ve Ziraat Nezareti Maruzatı, Dosya No: 2, Gömlek No: 27.
- Akay, T. (2020). *Osmanlı ordusunda at (1856-1908)*. İstanbul: İdeal Kültür Yayınları.
- Asya ve Afrika-yı Osmani, ziraat istatistiki, 1325 Senesi*, (1326). Osman, Maden ve ziraat Nezareti İstatistik İdaresi, Numro 2, İstanbul: Dersaadet Mahmud Bey Matbaası.
- Atik Gürbüz, İ. (2019). Osmanlı dönemi metinlerinde ekmek ve ekmekle ilgili anlam çerçeveleri, *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 3/4, 348-376. <https://doi.org/10.34083/akaded.650245>
- Avrupa-yı Osmani, Ziraat İstatistiki, 1323 Senesi*, (1326). Osman, Maden ve Ziraat Nezareti İstatistik İdaresi, İstanbul: Dersaadet Mahmud Bey Matbaası.
- Çolak, F. (2005). II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyete Batı Anadolu'da üretim ve dış ticaret (1908-1923) (Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Genç, S. (2022). 20. yüzyıl başlarında Amasya Sancağı'nda tarım ve hayvancılık sektöründeki üretim ve fiyatlar. *International Social Mentalityand Researcher Thinkers Journal*, 8(60), 1082-1097. DOI: 10.29228/smryj.62770
- Güran, T. (2017). *Resmi istatistiklere göre Osmanlı toplum ve ekonomisi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Kayhan, O. (2017). Osmanlı İmparatorluğu'nda tarımsal üretkenlik üzerine tetkikat ve notlar, *Belleten*, 81/292, 787-856. DOI: 10.37879/belleten.2017.787.
- Özden Şener, E. (2017). Bursa ekolojik koşullarında yulaf çeşitlerinin agronomik ve morfolojik özelliklerinin belirlenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

- Saral, G. (2017). 16. yüzyıl divanlarında mutfak kültürü (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Sobayoğlu, R. (2017). Karaman şartlarında yulaf çeşitlerinin verim ve kalite özellikleri yönünden değerlendirilmesi (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Tabakoğlu, A., Karateşir, B. (2017). İstanbul'un iaşesinde Trakya bölgesinin rolü, Sosyal Bilimler Metinleri, 1, 1-23.
- Ticaret ve Ziraat Nezareti Mecmuası, (1328). 3. Sene, Adet: 23-25. İstanbul: Matbaa-i Hayriye.
- TZNM. (1328). 3. Sene, 31 Mart 1328, Adet: 17. İstanbul: Matbaa-i Hayriye.
- TZNM. (1330). 5. Sene, 30 Nisan 1330, Adet: 37-38. İstanbul: Matbaa-i Hayriye.
- Uhri, A. (2012) Atın Evcilleştirilme Kriterlerinden Biri Olarak Yulaf, Beynəlxalq Avrasiya Arxeologiyası Konfransı International Congress of Eurasian Archaeology, Azərbaycan, 20-22.
- Yiğit İ., Yücedağ, C. (2020). XIX. yüzyıl Anadolu'sunda tarımsal ürün çeşitliliği, Doğu Coğrafya Dergisi, 25(43), 209-236. DOI: <https://doi.org/10.17295/ataunided.718820>
- Yulaf, *Yeni Türk Ansiklopedisi*, 12/1985: 4801.